

Володимир БІЛОБРОВЕЦЬ

БІОГРАФІЯ ТА НАУКОВІ ЗДОБУТКИ Є.М. КУДРИЦЬКОГО*

Є.М. Кудрицький з дружиною Олександрою Георгіївною та доньками – старшою Оленою і молодшою Лесею. Фото 1949 р.

Талант науковця Є.М. Кудрицький успадкував від свого батька, Михайла Петровича, природодослідника, фізика, метеоролога, відомого у вітчизняних та європейських наукових колах, в першу чергу завдяки ґрунтовному скрупульозному дослідженню «Клімат Коростишева». Трудова діяльність М.П. Кудрицького по

Славетні житомиряни

* Див. детальніше: Білобровець Володимир. Євген Михайлович Кудрицький – педагог, мовознавець, перекладач // Волинсько-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Вип. 5. – Житомир, 2000. – С. 102-111.

в'язана з викладанням в Коростишівській учительській семінарії, Житомирській 1-й гімназії, Волинському інституті народної освіти, а згодом з посадою наукового співробітника Житомирського державного краєзнавчого музею [1]. Наукові інтереси сина, Євгена Михайловича, стосувалися проблем гуманітарної галузі – мовознавчих, літературознавчих, педагогічних. Зокрема – це дослідження в різних аспектах творчості Г.С. Сковороди, Т.Г. Шевченка, М.П. Старицького, М.П. Годованця, І.А. Кочерги, розвідки про життя, діяльність І.Я. Посяди, Є.О. Ненадкевича, Є.С. Шаблювського, аналіз особливостей і закономірностей розвитку української літературної мови, філологічних учень, статті з методики викладання української та російської мов у школі, рецензії на педагогічні, мовознавчі та літературознавчі видання. Окрім того Є.М. Кудрицький виконував великий обсяг редакторської роботи і займався перекладацькою діяльністю. Про значимість науковця для слов'янської культури свідчить стаття про нього в бібліографічному словнику М.Г. Булахова «Восточнославянские языковеды» [2].

В особистому листку по обліку кадрів ЖДПУ ім. І.Франка Євген Михайлович зазначає, що народився 18 лютого 1894 р. (за ст. ст., 3 березня 1894 р., за н. ст. – В.Б.) в Коростишеві, а в автобіографії пише лише, що «народився і виріс в сім'ї викладача Коростишівської вчительської семінарії Кудрицького Михайла Петровича». Якщо дата народження в різних джерелах збігається, то про місце народження свідчення розходяться. Так у копії Свідоцтва, виданого імператорським Університетом Св. Володимира, читаємо: «Предьявитель сего, Кудрицкий Евгений Михайлович, православно-го вероисповедания, сын чиновника, родился 18.02.1894 г. в с. Пискаха, Житомирского уезда...». На Житомир, як місце народження Є.М. Кудрицького вказують М.Г. Булахов [3] та М.А. Жовтобрюх [4]. В останньому випадку, можливо, спрацювала тенденція до підміни «провінції» як місця народження адміністративним центром.

У віці 18 років Євген, після закінчення 2-ї Житомирської гімназії, вступає до Київського імператорського університету Св. Володимира на історико-філологічний факультет за спеціальністю класична філологія, де вивчав курси старогрецької та латинської мов, логіки, психології, вступу до філософії, вступу до мовознавства, історії Греції, історії Сходу, історії Риму, історії давньої філософії, порівняльної граматики, індоєвропейських мов, історії російської словесності, російської історії, та історії російської церкви, написав дослідження на тему «До питання про джерела сатир Петронія», до того ж виконав курсові роботи з богослов'я та французької мови. Окрім набутих за фахом мов (старогрецької та латинської) Євген Михайлович оволодів англійською, німецькою, французькою, польською, чеською, що стало головним чинником його захоплення перекладацькою діяльністю.

Перший житомирський період педагогічної діяльності Є.М. Кудрицького припадає на 1918-1931 рр. Він викладає латинь та українську філологію в Жіночій гімназії Міністерства освіти, вечірній гімназії для

дорослих МО, Другій чоловічій гімназії, Учительській семінарії (згодом – Педагогічна школа), на Вищих трьохрічних курсах соціального виховання, вечірньому робітфаці, яким і завідував, у Торгівельній промисловій професійній школі, зрештою, у Волинському ІНО, де в кінці 1930 р. кваліфіком методсектору НКО затвердив його на посаду доцента.

У 1923-1924 рр. Євген Михайлович поєднує педагогічну діяльність з роботою на посаді літературного редактора газети «Радянська Волинь». В ці роки він виконує переклад українською мовою діалогів Платона – працює у співавторстві з М.В. Хомичевським (Борисом Теном), шира дружба і творча співпраця з яким тривала протягом всього життя [5]. Варто зазначити, що в ті часи Є.М. Кудрицький належав до общини Української Автокефальної Церкви, священиком якої був Микола Васильович [6].

У 1931 р. викладач Кудрицький покидає Житомир у зв'язку з переходом на роботу до Запорізького педінституту профтехосвіти, де обіймає посаду доцента, а в 1932 р. стає керівником кафедри мовознавства. Тоді ж як науковець зосереджує свої інтереси на лінгвістичних проблемах.

В Запоріжжі Є.М. Кудрицький пропрацював до 1933 р., а далі за курсом перейшов до Полтавського педінституту, де в різних рангах – доцента, старшого викладача, керівника кафедри українського мовознавства – перебував до 1947 р. з перервами в 1937-1940 рр. і в 1941-1943 рр.

В процесі викладання дисциплін мовознавчого циклу Є.М. Кудрицький більш конкретно визначився в напрямках дослідження, зосередившись на питаннях історичної граматики та історії літературної мови. В полтавський період науковець підготував ряд оригінальних доповідей: це зокрема «Огляд джерел для побудови курсу історичної граматики української мови» (1934 р.), «Про два шляхи розвитку української літературної мови в 40-х – 60-х рр. XIX ст.» (1941 р.), «Полтавщина в житті і творчості Т.Г.Шевченка» (1944 р.), «Мова і стиль творів Г.Сковороди» (1945 р.). Останнє дослідження лягло в основу проспекту дисертації, до роботи над якою Євген Михайлович приступив, одержавши в червні 1945 р. від УВІШ при РНК УРСР звільнення від складання кандидатського мінімуму. Проте систематична робота над дисертаційним дослідженням згодом загальмувалась у зв'язку з наступними змінами, які принесла доля. А до цього, працюючи над темою дисертації «Мова і стиль творів Г.Сковороди» науковець студіює лірику і листування письменника-філософа, написані латинською мовою, в рукописному відділі ДПБ АН УРСР вивчає рукописні латинські піітики і риторики Києво-Могилянської академії XVIII ст., зокрема перекладає розділи «Мистецтва риторики» Ф.Прокоповича. Наслідки цих студій, як пише дослідник, були частково використані академіком І.К. Білодідом в його розвідці «Вчення М.Д. Ломоносова про три стилі і його значення в історії російської та української літературної мови».

Що ж до змін у житті Євгена Михайловича, то вони відбулись у 1947 р. – за розпорядженням УША МО УРСР він був направлений в Житомирський обласний інститут удосконалення кваліфікації вчителів на посаду заві-

дувача кабінетом української та російської мови і літератури.

Надзвичайно активною і плідною була діяльність Є.М. Кудрицького в інституті вдосконалення, в якому пропрацював до 1962 р. з невеликою перервою у два роки (1954-1956), коли вчителював у Житомирській середній школі № 33. Євген Михайлович як завідуючий кабінетом виконує величезний обсяг роботи: організовує зустрічі з кафедрами філологічного факультету Житомирського педінституту, проводить творчі семінари для вчителів, в т.ч. й виїзні в районних центрах області, редагує видання збірників з методики викладання української та російської мови і літератури, пише рецензії на шкільні підручники та методичні посібники з мови, виступає з доповідями на педагогічні теми, публікує педагогічні нариси.

Незважаючи на велику завантаженість в інституті УКВ, Євген Михайлович продовжує мовознавчі та літературознавчі дослідження, перекладає, рецензує переклади з античних мов та редагує перекладні видання. Особливо плідним на творчі здобутки був період кінця 50-х – початку 60-х рр. В кількох виданнях у 1959-60 рр. з'являється друком оригінальне дослідження «До питання про ідейний зміст поезії Т.Г. Шевченка «Світе ясний! Світе тихий!» (Лінгвістичний етюд на історико-літературну тему), в якому науковець розкриває семантику ключової лексеми «світ», розкриває багатозначну метафорику цього образу, використовуючи метод компаративістики. Публікуються розвідки «Трактат Г.С. Сковороди «Потоп Змійнь» (Спроба мовно-стилістичної характеристики), «Про деякі структурні особливості і закономірності в розвитку української літературної мови в другій половині XVIII ст.», «Спроба лінгвістичної характеристики лірики Г.С. Сковороди в його збірці «Сад божественних пісень», дві статті в УРЕ – «Крилате слово» та «Лукіянь». Під редакцією Є.М. Кудрицького виходить переклад із старогрецької Ю.Ф. Мушкегика «Езоп. Байки». Поновлюється творча співпраця з давніми друзями, зокрема з Є.О. Ненадкевичем у дослідженнях творчості Т.Г. Шевченка, з Борисом Теном – в галузі перекладу. Саме Євген Михайлович – прекрасний знавець античних мов – постійно надавав допомогу колезі у роботі над перекладами «Одісеї» та «Ліади», «Поетики» (1967) Арістотеля та ін.

В 1962 р. Є.М. Кудрицький переходить на роботу в Житомирський педагогічний інститут ім. І.Франка на кафедру української мови, якою завідував тоді чудовий викладач і науковець М.М. Богдан. Незважаючи на похилий вік, Євген Михайлович активно продовжує дослідницьку і перекладацьку діяльність, в 1956 р. публікується чергова розвідка «Латинська мова в поетичній спадщині Г.С. Сковороди». І хоча дисертаційна робота так, на жаль, і не була завершена, проте вагомість внеску Є.М. Кудрицького в дослідження творчості видатного письменника-філософа незаперечна.

В 1966 р. Кудрицького-викладача обрано на посаду в.о. доцента.

Наступного року йому надають творчу відпустку. А в 1970 р. виходить друком чи не найзначніша в науковому і перекладацькому доробку праця – унікальна пам'ятка староукраїнської мови «Грамматика словенська» І.Ужевича. За дорученням Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР Євген Михайлович переклав латинський текст цієї пам'ятки на українську мову, склав до нього науковий коментар, словопоказчик, бібліографію і у співавторстві з академіком І.К. Білодідом написав вступну статтю. Окрім того науковець опублікував в журналі «Мовознавство» (1970, №1) спеціальну статтю про цю пам'ятку: «Іван Ужевич – український граматист і його праця» [7]. Готував він і монографію про цього цікавого вченого XVII століття [8]. Розпочав, також, дослідження «Розмови» – визначної пам'ятки староукраїнської літературної мови XVI століття [9]. До останнього дня працював Євген Михайлович Кудрицький. Давалися взнаки літа, наслідали хвороби, але він працював, реалізуючи талант, що дарований був йому Богом. На 82 році 15 січня 1976 р. пішов з життя педагог, мовознавець, перекладач – Людина. Поховано Є.М. Кудрицького в Житомирі на Смолянському кладовищі.

1. Архів Житомирського державного педагогічного університету ім. І.Франка. Спр. № 18. Кудрицький Євген Михайлович (Матеріали Справи і зокрема автобіографії використовуються протягом всієї статті).
2. Булахов М. Восточнославянские языковеды / Библиографический словарь. – Т. II (А-К). – Минск, 1977. – С. 308-309.
3. Ibidem.
4. Жовтобрюх М. Євген Михайлович Кудрицький // Мовознавство. – К., 1976. – № 2. – С. 93.
5. Концевич Є. Щедротний паростку мотузного коріння..! // Кожному мила своя сторона. – Житомир, 1997. – С. 15.
6. Мороз В. Людина українського відродження // Кожному мила своя сторона. – Житомир, 1997. – С. 30.
7. Жовтобрюх М. *Op. cit.*; Булахов М. *Op. cit.*; Бевзенко С. Історія українського мовознавства / Історія вивчення української мови. – К., 1991. – С. 165; Кучерук М. М.Є. Кудрицький – дослідник “Словенської граматики” Івана Ужевича // Кожному мила своя сторона. – Житомир, 1997. – С. 36-37.
8. Кізуб К. Сім'я студентська // Радянська Житомирщина. – 1969. – 15.Х.
9. Жовтобрюх М. *Op. cit.*; Булахов М. *Op. cit.*